

OVQAT HAZM QILISH TIZIMI KASALLIKLARI SOG'LIQNI SAQLASH
TIZIMIDAGI MUAMMO SIFATIDA

Tursunova Matlyuba Axrorovna

Xulosa: *Ovqat hazm qilish organlari kasalliklari (DOD) klinik tibbiyotda dolzarb muammo bo'lib qolmoqda va amaliyotchi shifokorlar va sog'liqni saqlash menejerlarining e'tiborini tortmoqda. Butun dunyoda oshqozon-ichak trakti va gepatobiliar tizim kasalliklaridan aziyat chekayotganlar soni yil sayin ortib bormoqda.*

Kalit so'zlar: *kasallanish, tarqalish, ovqat hazm qilish tizimi kasalliklari. Ovqat hazm qilish organlari kasalliklari (DOD) klinik tibbiyotda dolzarb muammo bo'lib qolmoqda va amaliyotchi shifokorlar va sog'liqni saqlash menejerlarining e'tiborini tortmoqda. Butun dunyoda oshqozon-ichak trakti va gepatobiliar tizim kasalliklaridan aziyat chekayotganlar soni yil sayin ortib bormoqda.*

Tadqiqotning maqsadi hozirgi bosqichda ovqat hazm qilish tizimi kasalliklari bilan kasallanish tendentsiyalarini o'rganish va ushbu patologiyaning O'zbekiston Respublikasi aholisi salomatligidagi tibbiy-ijtimoiy ahamiyatini baholashdan iborat.

O'zbekiston Respublikasi aholisining umumiy kasallanish darajasi «Ovqat hazm qilish organlari kasalliklari» sinfida 1996 yildagi 1000 aholiga 99,4 dan 2010 yilda 112,4 ga oshdi. Shu bilan birga, yillik o'rtacha ko'rsatkich yiliga 1000 kishiga 1,14 ni tashkil etdi. So'nggi 15 yil ichida BOPning birlamchi kasallanish darajasi barqaror bo'lib qoldi: 1995 yilda hayotlarida birinchi marta tashxis qo'yilgan har 1000 aholiga 36,3 bemor tashxisi qo'yilgan; 2010 yilda 33,4 (1000 aholiga) bemor. birinchi marta tashxis qo'yilgan.

So'nggi yillarda nafaqat ovqat hazm qilish tizimi kasalliklarining tarqalishi oshdi, balki ushbu patologiyaning tuzilishi va patomorfozining o'zgarishi ham kuzatildi : yuqori oshqozon-ichak traktining patologiyasi keng tarqaldi va bir tekislash kuzatildi. xolelitiyoz, oshqozon va o'n ikki barmoqli ichak yarasi bilan kasallanishda jinsiy farqlar ; ovqat hazm qilish organlarining patologiyasini shakllantirish uchun yosh chegaralarining kengayishi mavjud. Xususan, O'zbekiston Respublikasida me'da va o'n ikki barmoqli ichak yarasi bilan kasallanishning 2005 yildagi 14,7 tadan 2008 yilda 13,5 taga, 2010 yilda esa 11,3 taga kamayishi fonida aniq o'sish tendentsiyasi kuzatilmoqda .

yuqori oshqozon-ichak traktining patologiyasi, ya'ni gastroezofagial reflyuks kasalligi, gastrit va duodenit: 2005 yilda 1000 kattalarga 22,4 dan 2008 yilda 24,2 gacha.

Ovqat hazm qilish tizimi kasalliklarining tibbiy va ijtimoiy ahamiyatini belgilaydigan muhim dalil shundaki, bu patologiya aholining barcha yosh guruhlari - mehnatga layoqatli yoshdagi odamlar, qariyalar va qariyalar, bolalar va o'smirlarga ta'sir qiladi. Aholining eng zaif va himoyalangan qatlamlari sifatidagi yoshlar,

ayniqsa, oliy o'quv yurtlari talabalari va o'rta maxsus o'quv yurtlari talabalari salomatligining salbiy tendensiyalari jiddiy tashvish uyg'otmoqda. Talabalar va talabalarning o'ziga xos yashash sharoitlari (asabiy va ruhiy ortiqcha yuk, tartibsiz va muvozanatsiz ovqatlanish, moliyaviy muammolar, yomon odatlar, mashg'ulotlar paytida stress va boshqalar) oshqozon-ichak trakti va gepatobiliar tizimning yuqori darajadagi patologiyasini keltirib chiqaradi, kasallanish esa yuqori darajada . kursdan kursga ortib boradi. Bolalar, o'smirlar va yoshlar tobora ko'proq gastroenterolog va terapevtlarning bemorlariga aylanishmoqda.

kombinatsiyasi , kasallikning takroriy tabiati, ovqat hazm qilish tizimi kasalliklari bilan bog'liq psixosomatik kasalliklarning shakllanishi, yatrogen omil (bemorlarni davolashda polifarmatsiya , steroid bo'lmagan yallig'lanishga qarshi dorilarni keng qo'llash , kortikosteroidlar va ovqat hazm qilish organlarining shikastlanishiga hissa qo'shadigan boshqa dorilar) bemorlarning hayot sifatiga salbiy ta'sir qiladi, BOPning surunkali shakllari bo'lgan bemorlar soni ko'payadi. Umumiy amaliyot shifokori dispanser guruhida ovqat hazm qilish tizimi kasalliklari bilan og'rigan bemorlarning ulushi deyarli 32% ni tashkil qiladi. Ovqat hazm qilish organlarining kasalliklari ko'pincha uzoq muddatli mehnatga layoqatsizlik va nogironlikka olib keladi, kam ishlab chiqarilgan mahsulotlar bilan bog'liq katta to'g'ridan-to'g'ri va bilvosita xarajatlarga, bemorlarni qimmat davolash va reabilitatsiya qilish zarurligiga olib keladi va juda katta iqtisodiy zarar keltiradi, shuning uchun oldini olish va oldini olish Ushbu patologiyaning qaytalanishini davolash nafaqat tibbiy, balki ijtimoiy muammodir. Masalan, birgina AQShda gastroezofagial bemorlarni davolash bilan bog'liq to'g'ridan-to'g'ri xarajatlarga har yili 10 milliard dollardan ortiq mablag' sarflanadi . reflyuks kasalligi (GERD) va gastrit, GERD bilan og'rigan bemorlarning mahsuldorligini pasayishi bilan bog'liq bilvosita xarajatlar yiliga 75 milliard dollarni tashkil qiladi.

GERD belgilari, birinchi navbatda, yurak urishi, diqqat bilan so'roq qilinganda, rivojlangan mamlakatlarning kattalar aholisining deyarli 50 foizida aniqlanadi va qizilo'ngachning shilliq qavatidagi o'zgarishlar endoskopik tekshiruvdan o'tgan odamlarning 10 foizidan ko'prog'ida tashxis qilinadi. GERDning eng ko'p uchraydigan asoratlari eroziv ezofagit (45% hollarda isbotlangan) va Barrett qizilo'ngach (10,6% hollarda) ekanligi ko'rsatilgan . Oshqozon kuyishi va eroziv ezofagitning tarqalishi AQSh va G'arbiy Evropada eng yuqori (aholining taxminan 20%) va Xitoyda eng past (2,5%). O'zbekiston ushbu belgilarning paydo bo'lish chastotasi bo'yicha oraliq o'rinni egallaydi (mos ravishda 10 va 7,5%). Ko'p markazli tadqiqot natijalariga ko'ra " Gastroezofagial epidemiologiya Rossiyada reflyuks kasalligi» (MEGRE) da, O'zbekiston fuqarolarining 46-60 foizida yurak urishi kuzatilishi qayd etilgan, bu Yevropa mamlakatlari va AQShda olingan ma'lumotlardan biroz farq qiladi. Argentinada o'tkazilgan bir populyatsiyaga asoslangan tadqiqot gastroezofagial mavjudligini aniqladi Maxsus so'rovnoma yordamida 1000 ta sub'ektda reflyuks (Gastroezofagial Qayta oqim Anketa - GERQ). Respondentlarning 61,2 foizi yiliga bir martadan ko'p

bo'lmagan yurak urishini qayd etdi; ushbu alomatning mavjudligi oyiga bir martadan ko'p bo'lmagan respondentlarning 20,5 foizi tomonidan qayd etilgan; oyiga bir marta - 16,8%; haftada bir marta - 10,3%; haftada bir necha marta - 9,6%; kunlik 3,1%.

Shimoliy Amerika, Evropa va Avstraliyada o'tkazilgan aholiga asoslangan tadqiqotlarga asoslanib, dispepsiya belgilarining umumiy populyatsiya tarqalishi 7 dan 41% gacha, o'rtacha 25% ni tashkil qiladi. Bu raqamlar organik va funktsional dispepsiyani o'z ichiga olgan "ekransiz dispepsiya" deb ataladi. Turli tadqiqotchilarning fikriga ko'ra, dispepsiya sindromi bilan og'rigan har ikkinchidan to'rtinchi bemor shifokorlarga murojaat qiladi. Ushbu bemorlar umumiy amaliyot shifokorlariga tashrif buyurgan bemorlarning taxminan 2-5% ni tashkil qiladi. Dispepsiya sindromi bilan og'rigan bemorlarning taxminan uchdan bir qismi gastroenterologga murojaat qiladi, bemorlarning ozchiligi boshqa ixtisoslik shifokorlariga (terapevtlar, otorinolarologlar, dietologlar, gomeopatlar, akupunkturistlar, psixiatrlar) murojaat qilishadi. O'zbekiston va Qozog'istonda bemorlar shifokorga murojaat qiladigan barcha gastroenterologik shikoyatlar orasida dispepsiya belgilari 20-40% gachani tashkil qiladi.

Ovqat hazm qilish tizimi kasalliklari diapazoni keng va juda xilma-xildir; Ovqat hazm qilish tizimi kasalliklari multifaktorial kasalliklardir. BOP rivojlanishiga moyil bo'lgan bir qator omillarni aniqlash odatiy holdir: stress, tananing moyil holati bilan bog'liq ish, semizlik, chekish, hiatal churra, ba'zi dorilar (kaltsiy antagonistlari,

antikolinergik preparatlar, beta-blokerlar va boshqalar), ovqatlanish omillari (yog', shokolad, qahva, meva sharbatlari, spirtli ichimliklar, achchiq ovqatlar va boshqalar), homiladorlik. Patologik gastroezofagial refluksning rivojlanishi uchun xavf guruhlari oilada oshqozon-ichak trakti kasalliklari bo'lgan odamlar, asosan erkaklar, gastroduodenal zonaning organik patologiyasi, avtonom disfunktsiya, surunkali infeksiya o'choqlari, shu jumladan . gelmintik - parazitlar invaziya, semizlik, mezenximal etishmovchilik va boshqalar. Yuqori oshqozon-ichak trakti patologiyasi va semirish o'rtasidagi bog'liqlik muammosi alohida o'rganishga loyiqdir. Hozirgi vaqtda ko'krak qafasi og'rig'i bo'lgan bemorlarda ortiqcha vazn va semirish pastki qizilo'ngach sfinkteri tonusining pasayishi uchun xavf omili bo'lishi mumkinligini ko'rsatadigan tadqiqotlar olib borilmoqda. Aholi o'rtasida dispepsiya sindromining yuqori darajada tarqalishi, shuningdek, bunday bemorlarni tekshirish va davolash uchun sog'liqni saqlashning yuqori xarajatlarini belgilaydi. Funktsional dispepsiya bilan og'rigan bemorlarning deyarli 25% shifokorga yiliga 4 martadan ko'proq murojaat qilishadi.

Ovqat hazm qilish tizimi kasalliklari bilan og'rigan bemorlar boshqa bemorlarga nisbatan kasallik ta'tilini olish ehtimoli 2,6 barobar ko'p va butun aholi uchun hisoblangan o'rtacha ko'rsatkichga nisbatan yil davomida kasallik ta'tilida 3-4 hafta ko'proq qolishadi.

Turli ijtimoiy-iqtisodiy sabablarga ko'ra mehnatga layoqatli aholi sonining sezilarli darajada qisqarishi, shu jumladan sog'lig'iga ko'ra diskvalifikatsiya tufayli

hozirgi bosqichda uyushgan (mehnat) aholi salomatligini muhofaza qilish muammosi asosiy ahamiyatga ega. Mehnatkashlar salomatligini muhofaza qilish mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning strategik maqsadiga aylanishi, bunda asosiy o'rnini yuqumli bo'lmagan kasalliklar, jumladan, ovqat hazm qilish tizimi kasalliklarining birlamchi profilaktikasi bo'yicha dasturlarni keng amalga oshirishga qaratish lozim. Tibbiy yordamning kasallikka yo'naltirilgan modeli o'rnini bemorning emas, balki sog'lom odamning sog'lig'ini saqlash va mustahkamlashga qaratilgan salomatlikka yo'naltirilgan paradigma almashtirilmoqda. Shu bois, ovqat hazm qilish tizimi kasalliklarini erta aniqlashni optimallashtirish va ularning turli yoshdagi odamlarda, birinchi navbatda, ularning paydo bo'lish xavfini baholash uchun sog'liqni saqlash markazlari va poliklinikalarning profilaktika bo'limlari faoliyatida avtomatlashtirilgan skrining diagnostika tizimlarini ishlab chiqish va joriy etish zarur. yoshlar va mehnatga layoqatli aholi orasida.

Shunday qilib, ovqat hazm qilish tizimi kasalliklari muammosi aniq tibbiy va ijtimoiy yo'nalishga ega va shuning uchun ham davlat, ham mintaqaviy darajada har tomonlama hal qilinishi kerak.

ADABIYOTLAR:

1. Umarov F. K. CLINICAL AND CYTOLOGICAL STRUCTURE OF THE LIVER //Finland International Scientific Journal of Education, Social Science & Humanities. – 2023. – T. 11. – №. 6. – C. 946-954.
2. Umarov F. K. Pathogenic Modification of Coinfections During Covid-19 //EUROPEAN JOURNAL OF MODERN MEDICINE AND PRACTICE. – 2023. – T. 3. – №. 4. – C. 1-5.
4. Umarov F. K. Epidemiology of Hepatitis C and its Development //Research Journal of Trauma and Disability Studies. – 2023. – T. 2. – №. 4. – C. 1-6.
5. Umarov F. K. Liver Changes Leading to Cirrhosis //AMALIY VA TIBBIYOT FANLARI ILMIY JURNALI. – 2022. – T. 1. – №. 7. – C. 339-346.
6. Umarov F. K. The Effect of Pharmacological Agents on the Liver //Research Journal of Trauma and Disability Studies. – 2022. – T. 1. – №. 10. – C. 4-16.
7. Toyirovna, Y. S. (2022). The importance of integrative and creative capabilities of students of medical institutes. Барқарорлик ва Етакчи Тадқиқотлар онлайн илмий журнали, 2(1), 450-462.
8. Toirovna, Y. S. (2022). Integrative education of university students. Барқарорлик ва етакчи тадқиқотлар онлайн илмий журнали, 2(3), 73-77.
9. Юлдашева, Ш. (2021). Основные Тенденции Интегративно-Креативных Возможностей студентов в Высшем Медицинском учебном Заведении и их Влияние на их Деятельность. Central Asian Journal of Medical and natural sciences, 2(3), 369-377.
10. Yuldashova Shakhlo Toyirovna 2023. Innovative Activity of a Modern Teacher. AMALIY VA TIBBIYOT FANLARI ILMIY JURNALI. 2, 2 (Feb. 2023), 194–200.